
Uvodna bilješka

Ove godine cijeli svijet impresivno obilježava veliku 300. obljetnicu rođenja Jeana-Jacquesa Rousseaua (rođen 28. lipnja 1712), modernoga francuskoga klasika ženevskog podrijetla, kao i 250. obljetnicu objavljivanja njegovih temeljnih teorijskih djela *Émile ili o odgoju* i *O društvenom ugovoru ili načela političkog prava* (1762).

Obilježavanje tristote obljetnice Rousseauova rođenja obiluje teorijskim skupovima, debatama, publikacijama, manifestacijama, ne samo u Francuskoj nego i u drugim sredinama. Obljetničku godinu započela je Nacionalna skupština Francuske (u suradnji s Nacionalnom bibliotekom Francuske) upriličivši 2. veljače elitni kolokvij “Rousseau i Francuska revolucija” (s Brunom Bernardijem kao spiritusom rectorom). Švicarska je konfederacija proglasila “godinu Rousseaua”, a to su učinili i neki veliki gradovi – Venecija, New York i Sankt Peterburg. U Ženevi su, pod geslom “2012. Rousseau za sve”, inicirani čitateljski kružoci, koncerti, izložbe i kolokviji. U istom gradu, od 13. do 16. lipnja, Društvo Jean-Jacques Rousseau organiziralo je skup “Prijatelji i neprijatelji Jeana-Jacquesa Rousseaua”. U Lyonu je 29. listopada održan “filozofski festival” koji je poklonio pažnju tezi da je Rousseau reformator ili nehotični revolucionar. U Istanbulu je (od 2. do 4. svibnja) održan međunarodni kolokvij o temi “Rousseau i Turska”, u Leedsu (tijekom lipnja) skup pod naslovom “Rousseau i Britanija”, u Grenobleu, na Sveučilištu Stendhal (od 18. do 21. listopada) teorijska debata o Rousseauovim idejama i zahtjevu autentičnosti, a u Montmorencyju (tijekom rujna) multidisciplinarna rasprava o “strastima Jeana-Jacquesa Rousseaua”. Dojam o razmjerima toga svjetskog promišljanja baštine velikog Ženevljanina upotpunilo je, krajem godine, Njujorško sveučilište (Departman za francuski) organiziravši 2. i 3. studenoga međunarodnu konferenciju na teme “Rousseau, priroda i kultura” te “Rousseau i veliki mislioci”.

U taj se svjetski sklop uklopila i inicijativa našeg časopisa, u suradnji s Odsjekom za političku i socijalnu teoriju FPZ-a, da se u okviru cjelovite proslave 50-godišnjice Fakulteta održi i međunarodni znanstveni skup pod nazivom “Republikanizam i liberalizam – *frères ennemis* modernoga političkog mišljenja”. Takva je inicijativa bila u duhovnom kontinuitetu s baštinom našeg časopisa, koji je političkom mišljenju Jeana-Jacquesa Rousseaua posvetio antologijski tematski broj u po-

vodu 200. godišnjice smrti (vidi *Politička misao* 1/1979; urednici broja: Ivan Prpić, Gvozden Flego, Žarko Puhovski i Dragutin Lalović).

Rousseauova je baština, dakako, previše bogata i raznovrsna, sam je autor i književnik i skladatelj i politički mislilac i filozof i pedagog, a da bi imalo smisla pokušati je osvijetliti u cjelini. Stoga smo pozornost fokusirali na njegova središnja djela, *Émile* i *Društveni ugovor*, koja zajedno s *Raspravom o znanostima i umjetnostima* (1750) i *Raspravom o podrijetlu i osnovama nejednakosti među ljudima* (1755) u samorazumijevanju tvore sastavne elemente Rousseauova “teorijskog sustava”.

Ovim povodom iz Rousseauova opusa izdvojili smo i naglasili samo nekoliko misaonih motiva, koji ga čine našim duhovnim suvremenikom.

U vremenu produbljene krize koju proživljavamo pozornosti ne može izmaknuti Rousseauova dijagnoza moderne epohe, njegova kritika naivne prosvjetiteljske vjere u napredak, žestoka osuda pretenzije modernoga *bourgeois* da samog sebe ustoliči u sintezu čovjeka i *citoyena*, a građansko društvo u najzad ostvarenu posljednju svrhu povijesnog razvoja čovječanstva. Riječju: Rousseau kao *kritičar modernog mita o napretku*.

Drugo, Rousseau zaslužuje pozornost kao, uz Machiavellija, nedvojbeno najeminentniji republikanski teoretičar političke slobode. Kao takav odmah je prepoznat i preuzet od najradikalnijih protagonista Francuske revolucije, ali nakon toga i upravo zbog toga, kasnije osporavan i ozloglašen, napose u liberalističkom političkom nauku, od Constanta preko Talmona do Berlina. Berlin je tako njegov *Društveni ugovor* neopozivo osudio kao “najveći priručnik za tiraniju koji je ikad napisan” (1953). Utoliko Rousseau ostaje bitno kontroverznim političkim misliocem čiji politički nauk i izvorne intencije nije lako dokučiti pod tmastom naslagom odveć gorljivih rusolatrijskih pristaša (tipa jakobinaca) i rusofobnih osporavatelja (tipa liberala). Riječju: Rousseau kao *teoretičar emancipacijskih mogućnosti političke slobode i djelovanja*.

Treće, prema Rousseauu, središnji problem političkog života jest pitanje o uvjetima mogućnosti samokonstituiranja naroda kao političkog subjekta, što je ostvarivo samo u demokratskoj državi kao čudoredno-političkoj zajednici. Odgovor na to pitanje ponudio je Rousseau, barem u osnovnim pojmovnim naznakama, u svojoj glasovitoj teoriji općenite volje (*volonté générale*) kao političkom procesu radikalne promjene samodostatnih partikularnih ljudi u samosvjesne političke sugrađane, koji su kadri racionalno ovladati svojim zajedničkim životom. Riječju: Rousseau kao *teoretičar demokracije i pučke suverenosti*.

Četvrto, demokratska država je legitimna samo ako je oblik vladavine zakona. Stoga Rousseau dalekosežno razlikuje općenitu volju naroda kao suverena od općenite volje vlade kao izvršne, podređene vlasti. Sama izvršna vlast utjelovljenje je sile, sklona je zloupotrebama i despotskim uzurpacijama koje su inherentne njezinoj

biti. Takvo radikalno delegitimiranje gole sile i prokazivanje opasnosti od despotizma (kao uzurpacije zakonodavne vlasti) i tiranije (kao uzurpacije izvršne vlasti) može se ocijeniti, kao što je to učinio francuski filozof Alain: “Jean-Jacques je prvi i možda jedini koji je ogolio moć do kosti. U usporedbi s time Voltaire je ništa; bio je to samo nezadovoljni podanik u potrazi za dobrim kraljem.” Riječju, Rousseau kao *kritičar zloupotreba političke moći, despotizma i tiranije*.

Peto, naj snažniji intelektualni i čuvstveni motiv velikog Ženevljanina očituje se u njegovu radikalnom individualizmu. Još više od Rousseaua, *citoyena*, Jean-Jacques, osamljeni šetač, zdvojni tragatelj za autentičnošću vlastitog Jastva, nečuveno je utjecao na senzibilitet modernog čovjeka, na oblikovanje ideala razotuđenog čovjeka u harmoniji s neoskrvnutom prirodom. Riječju: Jean-Jacques kao *obrazac modernog individualizma*.

Rasprava o klasiku uvijek je i rasprava o nama, o problemima našeg vremena. S Rousseauom to više što je sam autor isticao da ne piše za svoje suvremenike i da se nada da će ga uistinu moći primjereno razumjeti tek za dva stoljeća. Za našu akademsku zajednicu izazov je utoliko veći što je Rousseauovo životno geslo “*vitam impendere vero*” istodobno i moto koji vjerno sažima i naša najbolja humanistička, znanstvena i građanska nastojanja.

*

Rousseauova duhovna baština bila je dobrodošao povod i moguća inspiracija za održavanje međunarodnoga znanstvenog skupa na teorijski izazovnu temu “Republikanizam i liberalizam”.

Barem od danas klasičnog djela Johna Grevillea Agarda Pococka posvećenog *makijaveljevskom momentu* (*The Machiavellian Moment. Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition*, 1975) znamo za “skriveno lice” (J. F. Spitz) ili republikansku (građansku, humanističku) struju u konfiguraciji modernoga političkog mišljenja. Koliko je tim otkrićem narušena dotadašnja hegemonijska predodžba o modernom mišljenju kao “pravno-liberalnome”, može zorno posvjedočiti činjenica da je samo nekoliko godina kasnije (1980) Pocock čak doveo u pitanje i samorazumijevanje liberalizma samoga, osporavajući konsenzus, ne samo liberala nego i njihovih protivnika (kao što su Strauss ili Macpherson), da je Lockeova politička filozofija rodno mjesto modernoga liberalizma, a sam Locke da je prije republikanac nego liberal (u članku “Mit o Johnu Lockeu i opsesija liberalizmom”, u knjizi: John Pocock i Richard Ashcraft, 1980: *John Locke*, Berkeley, University of California). U sklopu te i takve literature mogu samo skrenuti pažnju na veoma važno djelo talijanskog povjesničara i filozofa Domenica Losurda, na njegovu protu-povijest liberalizma (v. englesko izdanje: *Liberalism: A Counter-History*, 2011).

Dva lica ili dvije glavne struje modernoga političkog mišljenja danas se zaci-jelo sve razgovjetnije i preciznije prepoznaju, a njihov je odnos predmet stalnoga

kritičkog preispitivanja. Kao pouzdan simptom dubine i karaktera promjene može poslužiti primjer upravo J.-J. Rousseaua, kojega više nitko ne svrstava u prosvjetiteljsko-liberalnu struju modernoga političkog mišljenja, nego ga se, na Pocockovu tragu, smatra utjelovljenjem “makijavelijevskog momenta” u 18. stoljeću.

U tom sklopu, smatrali smo intelektualno izazovnim da se okupimo na znanstvenom skupu na kojemu bismo dijaloški problematizirali republikansko i liberalno lice modernoga političkog mišljenja, zrcalnu “prijateljsko/neprijateljsku” igru njihovih specifičnih ideja, vrednota i pojmovnih konstelacija.

Kao dodatni poticaj za sudjelovanje na takvom okupljanju, potencijalnim sudionicima predložili smo mogući tematski okvir teorijskog dijaloga, sugerirajući nekoliko izabраниh temeljnih problemskih sklopova:

1. poimanje moderne epohe, a napose *querelle des Anciens et des Modernes*;
2. određenje modernog čovjeka: individua i/ili subjekt;
3. politika/političko u odnosu spram političke moći;
4. pravna, ekonomska, politička i moralna sloboda;
5. odnos građanskog društva i političke države;
6. demokracija i pučka suverenost;
7. ideja napretka, odgoja i čovjekove usavršivosti.

Međunarodni znanstveni skup “Republikanizam i liberalizam – *frères ennemis* modernoga političkog mišljenja” održan je 5. i 6. studenoga na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu. Skup je okupio znalce misaonog i doktrinarnog korpusa tih dviju glavnih struja modernoga političkog mišljenja, politologe (Podunavac, Vujačić, Lalović, Grubiša, Ribarević, Vujeva, Kulenović), filozofe (Posavec, Gretić, Raurnić) i sociologe (Molnar, Kalanj).

*

Zagrebački Fakultet političkih znanosti osnovan je 1962. i ove godine slavi punih i ispunjenih pola stoljeća znanstvenoga, stručnog i nastavnog djelovanja (1962.-2012). Ta davna 1962. godina bila je u znaku svjetske proslave i obilježavanja velike obljetnice Jeana-Jacquesa Rousseaua, dvjestote obljetnice njegovog “moćnog spisa” (kako ga je nazvao De Gaulle) – *Društvenog ugovora*. Možda nije pretjerano ustvrditi da mu se baš naša sredina tada najdostojnije odužila time što je osnovala sveučilišnu instituciju za slobodno istraživanje politike i političkoga. A uvažimo li moć simboličkoga u politici i političkom mišljenju, nemamo pravo ustuknuti pred uvidom da je ovaj naš mali veliki Fakultet od početka bio i da će zauvijek (!) biti pod visokim duhovnim pokroviteljstvom velikoga malog Ženevljanina.

Dragutin Lalović